

twee eeuwen België heet, als een oefening in uitermate flexibele staatkunde. Zonder zekerheden, als product van heel veel historische toevalligheden. Die laatste hebben waarschijnlijk nog meer ruim baan gekregen dan elders omdat dit vlakke land perfect geschikt was als slagveld voor ruzies onder burens. Een atypisch land dus tegenover wat de Europese geschiedenis van de twintigste eeuw – minstens sedert Woodrow Wilson in 1917 – leek geponeerd te hebben als onwrikbaar en bloederig model, waarbij taal de natie moest vormen.

Is dit boek een nieuwe synthese? Eigenlijk niet, daarvoor neemt het te weinig stelling, gaat het te glad over de sleutelmomenten. Maar kan het ook anders, nu wij, historici, en eigenlijk toch ook de samenleving als geheel in de eenentwintigste eeuw dat vlaggengedoe, die hymnes en dat artificieel geloof in een lap grond binnen grenspalen langzaam voelen slijten. Bovendien hebben we nog geen nieuw synthesekader gevonden om geschiedenis te schrijven. Religie is afgedankt, ideologie dooft uit, natietrots geraakt versleten. Begin er dan maar eens aan, aan een sowieso al uitermate complex verhaal als dat van België. Zo begrepen kan je dus alleen maar je hoed afdoen voor wat Vanthemische en De Peuter met dit werk hebben verwezenlijkt. Het is sowieso een krachttoer. En wie zoekt naar een spiegel van ons eigen verleden om toch een beetje zichzelf beter te begrijpen, kunnen we dit overzicht alleen maar aanraden.

Rolf Falter

Jonas Roelens en Nathan van Kleij (red.), *Middeleeuwse medemensen. De clichés over de donkere eeuwen voorbij* (Knesselare: Ertsberg, 2023). 337 pp. ISBN 9789464750379.

DOI: 10.52024/c578ah91

Dit boek, geschreven en uitgegeven door vertegenwoordigers van een nieuwe generatie van Vlaamse en Nederlandse mediëvisten, hinkt op twee ideeën. Enerzijds geeft het in een serie helder geschreven hoofdstukken een overzicht van een aantal thema's die samen een beeld geven van de periode 1200-1500 (en daarbinnen vooral 1300-1500) in de Lage Landen en delen van Noord-Frankrijk, waarbij de nadruk ligt op de middeleeuwse samenleving, en dan vooral op de "gewone man of vrouw uit de straat". (p. 15) De pest van 1346-1353

speelt in veel van de hoofdstukken een grote rol, en loopt dan ook als een rode draad door het boek. Anderzijds willen de auteurs ook tien “ clichés over de middeleeuwen die nog steeds wijd verspreid zijn in de populaire verbeelding” bestrijden. (p. 19) In volgorde gaat het in de tien hoofdstukken om de ideeën dat de middeleeuwen autoritair, gewelddadig, ongelijk, vrouwonvriendelijk, preuts, goedgezind, onwetenschappelijk, onrendabel en vies zouden zijn geweest. Enerzijds, zo beargumenteren de auteurs, zijn deze stellige meningen niet waar, maar soms is er, anderzijds, af en toe toch ook wel wat voor ze te zeggen.

Het lijkt erop, alsof dit boek een dubbel publiek wil bereiken, en wel dat van collega-mediëvisten die met de geboden informatie hun kennis kunnen opfrissen en uitbreiden met de resultaten van het onderzoek dat de auteurs recentelijk hebben gedaan, en anderzijds dat van de veel grotere groep van niet-vakgenoten (waaronder vast ook, hoewel ze niet afzonderlijk worden genoemd, geschiedenisstudenten aan de universiteiten vallen) die dienen te worden genezen van hun misvattingen over de middeleeuwse periode, zodat ze het accurate beeld van de middeleeuwen zoals dat gangbaar is onder mediëvisten kunnen gaan delen. Het eerste publiek komt aan zijn trekken. Of dat ook voor het tweede publiek zo is, valt nog te bezien.

Het is niet de eerste keer dat een poging wordt gedaan om de gangbare clichés over de middeleeuwen tegen te gaan. Dat gebeurde nog niet zo lang geleden in een serie hoorcolleges aan de Universiteit Utrecht over het thema ‘middeleeuwse toestanden’. Negen jaar geleden verscheen de bewerking van die colleges, uitgegeven door Rob Meens en Carine van Rhijn, onder de titel *Cultuurgeschiedenis van de middeleeuwen. Beeldvorming en perspectieven* (Zwolle 2015). De cursus wordt nog steeds gegeven, nu onder de titel ‘Cultuurgeschiedenis van de middeleeuwen’.

Het is maar de vraag, in hoeverre publicaties in boekvorm waarin een poging wordt gedaan om clichés over de middeleeuwen te ontcrachten, zoals nu ook in *Middeleeuwse medemensen*, het beoogde publiek van niet-vakgenoten ook daadwerkelijk bereiken. Verspreid over de tien hoofdstukken komen afkeurende opmerkingen voor over niet correcte clichés die men kan vinden in films over de middeleeuwen en videogames die door de middeleeuwen geïnspireerd zijn, en in uitspraken in de media van bekende politici die de woorden ‘middeleeuws’, ‘feodaal’, of uitdrukkingen als ‘medieval hell’, ‘like [a] “medieval king”’ (zie bijvoorbeeld p. 326) bezigen. Het onderwijs en het gedrukte boek worden niet of nauwelijks genoemd. En toch: niet-

vakgenoten die boeken over de middeleeuwen lezen, krijgen deze clichés ook nog steeds voorgeschoteld. Voor een deel komt dat, omdat boeken over de middeleeuwen die worden geschreven voor niet-vakgenoten vaak ook worden geschreven door niet-vakgenoten, die het belang van accuratesse niet met vakgenoten delen. Voor een ander deel, omdat door vakgenoten afgekraakte bestsellers als Barbara Tuchmans *De waanzinnige veertiende eeuw* uit 1978 nog steeds als e-book te koop is (net als, ook op papier, het Engelse origineel), en nog steeds wordt aangehaald in de dagbladders (recentelijk nog in *NRC-Handelsblad* van 31 juli 2024, als ‘Rampzalige veertiende eeuw’, zonder de auteur te noemen overigens, in een recensie van de Netflix-serie *The Decameron*). Tegen dat soort kruid blijkt niets gewassen.

Zeer waarschijnlijk had het publiek van niet-vakgenoten beter bediend kunnen worden door niet zo nadrukkelijk de schijnwerper te richten op de te behandelen clichés over de middeleeuwen. De hoofdstukken laten duidelijk zien hoe men met autoriteit omging, hoe met geweld, met vuil, enzovoorts. Daarin ligt de kracht van dit boek. Om daarnaast ook nog te moeten behandelen hoe de clichés die over de autoritaire, gewelddadige, vieze middeleeuwen enzovoorts in de wereld zijn gekomen, zou daarnaast nog flink wat bladzijden vergen. De meeste vermeldingen van de te ontcrachten clichés moeten het nu zonder verwijzingen doen naar voorbeelden die laten zien, hoe diepgeworteld sommige van die clichés wel niet zijn.

Het was uiteraard mogelijk geweest om die clichés serieus te behandelen. Zo verscheen recentelijk *The Middle Ages and the Movies. Eight Key Films* (Londen 2022) van de hand van Robert Bartlett, waarin acht films met een middeleeuws onderwerp worden behandeld. Hij besluit zijn informatieve boek met: “Als we een film over de middeleeuwen zien, zijn er veel verschillende tijden gecodeerd in de ervaring – niet alleen het middeleeuwse onderwerp en het huidige scherm en de kijker, maar de lange eeuwen van verwerking die het onderwerp heeft ondergaan in legende en verhaal, de vormbepalende kracht van Romantiek en nationalisme in de negentiende eeuw en tenslotte de wereld waarin de film werd gemaakt.” (p.265)

In *Middeleeuwse medemens* konden dergelijke overwegingen geen plaats vinden, al was het maar wegens plaatsgebrek, want dan zouden naast films ook videogames, uitspraken gedaan in de media, romans, kinderboeken, schoolboeken en boeken bedoeld voor een algemeen geïnteresseerd publiek moeten worden meegenomen. Overigens, wat vrijwel alle niet-vakgenoten betreft: zolang het woord ‘middeleeuwen’ in

figuurlijke zin volgens de recente veertiende editie van Van Dale's *Groot woordenboek van de Nederlandse taal* kan verwijzen naar een “duistere, primitieve tijd” en ‘middeleeuws’ naar “primitief of barbaars” of “achterlijk”, kan men het hen ook niet kwalijk nemen dat ze deze betekenissen aan de woorden ‘middeleeuwen’ en ‘middeleeuws’ zullen blijven toekennen. Alleen van studenten geschiedenis zou verwacht mogen worden dat ze na lezing van dit zeer toegankelijke boek beter weten.

Marco Mostert, Universiteit Utrecht

Alice Boots en Rob Woortman, *Een geniale koopman. Dirk van Os en de invloed van de Zuid-Nederlanders op de Amsterdamse geldmarkt* (Zutphen: Walburg Pers, 2023). 351 pp. ISBN 9789464562347.

DOI: 10.52024/jpqjoh25

Onder de honderdduizenden migranten die in de vroegmoderne tijd naar Amsterdam kwamen bevond zich koopman Dirk van Os (1556-1615). Als zoon van een gelijknamige tapijthandelaar groeide Van Os op in Antwerpen maar trok na het Beleg van Antwerpen via Middelburg naar Amsterdam. Daar trouwde hij in 1588 met Margaretha van de Piet en vestigde zich aan de Nes. In de jaren die volgden was Van Os actief in meerdere handelstakken, waaronder de graanhandel. In veel gevallen hadden zijn handelspartners en compagnons een migratieachtergrond en waren ze eveneens afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden.

Als koopman zou Van Os een zeer succesvolle loopbaan hebben. Al snel na aankomst in een voor hem vreemde stad bevond hij zich in hooggeplaatste kringen. Hij behoorde tot de oprichters van de Compagnie van Verre en de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). De allereerste intekening van deelnemers van de VOC gebeurde zelfs in het huis van Van Os aan de Nes in Amsterdam. Dit was niet de enige historische gebeurtenis waar Van Os direct bij betrokken was, in de eerste jaren van de zeventiende eeuw speelden Van Os en zijn broer Hendrik een belangrijke rol bij de drooglegging van de Beemster.

Met het boek over Van Os hebben Alice Boots en Rob Woortman een gedetailleerd en boeiend overzicht gecreëerd van grote gebeurtenissen die zich aan het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw afspeelden, met een focus op wat de rol van Van Os en andere Zuid-Nederlandse kooplieden hierin was. Door heel het boek